

УДК: 614.885(477.86)»1944/1947»

Діяльність Червоного Хреста в Станіславській області в 1944-1947 рр.

Олійник Олег Васильович

Аспірант кафедри всесвітньої історії
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018
e-mail: oleg93hist@meta.ua
ORCID: 0000-0001-5612-7236

В статті висвітлено діяльність Радянського товариства Червоного Хреста на території Станіславської області впродовж 1944-1947 рр. Розглянуто здобутки та недоліки в організаційній, санітарно-епідемічній, шефській та протираковій роботі Червоного Хреста.

Ключові слова: Станіславська область, Радянський Червоний Хрест, шефська робота, ГСО, БГСО, санітарна дружина.

Деятельность Красного Креста в Станиславской области в 1944-1947 гг.

Олейник Олег Васильевич

аспирант кафедры всемирной истории
Прикарпатского национального университета им. В. Стефаника
ул. Шевченко, 57, Ивано-Франковск, 76018
e-mail: oleg93hist@meta.ua
ORCID: 0000-0001-5612-7236

В статье отражена деятельность Советского общества Красного Креста на территории Станиславской области в течение 1944-1947 гг. Рассмотрены достижения и недостатки в организационной, санитарно-эпидемической, шефской и противораковой работе Красного Креста.

Ключевые слова: Станиславская область, Советский Красный Крест, шефская работа, ГСО, БГСО, санитарная дружина.

Activities of the Red Cross in the Stanislav region in 1944-1947

Oliynyk Oleg

*Postgraduate student of the Department of World History
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenko Str, Ivano-Frankivsk, 76018
e-mail: oleg93hist@meta.ua
ORCID: 0000-0001-5612-7236*

The article considers the activity of the Soviet Red Cross Society in the territory of the Stanislav region during 1944-1947. The achievements and disadvantages in the organizational, sanitary-epidemic, chef's and anti-cancer work of the Red Cross are considered.

Key words: *Stanislav region, Soviet Red Cross, chef's work, GSO, BGSO, sanitary wife.*

Із вступом на територію Прикарпаття в 1944 р. Червоної Армії виникло питання про ліквідацію наслідків нацистської окупації та кровопролитних військових дій. Зокрема, гостро поставала проблема в наданні гуманітарної, медичної та санітарно-епідемічної допомоги місцевому населенню. Крім того, радянська влада ставила собі за мету якнайшвидшу радянізацію краю. Саме таким цілям і відповідало відновлення діяльності утвореного ще в період 1939–1941 рр. Радянського товариства Червоного Хреста.

Ця проблематика у вказаних хронологічних і територіальних рамках майже не досліджена в сучасній історіографії. Фрагментарно це питання зачіпається тільки в працях, присвячених розвитку медицини на території Прикарпаття в перші роки після завершення Другої Світової війни. Так зазначена тема висвітлюється в статтях Т. Шуста «Особливості відбудови радянської системи охорони здоров'я Станіславської (Івано-Франківської) області 1944–1945 рр.» [22] та «Створення матеріально-технічної бази та фінансове забезпечення медицини Івано-Франківщини (Станіславщини) у 1945-1955 рр.» [23]. Крім того, різні аспекти діяльності Червоного Хреста на всій території України були розглянуті в дисертаційній роботі М. Срібної «Український Червоний Хрест в роки Другої Світової і війни (1939–1945)» [18]. Також слід відзначити висвітлення проблеми ставлення місцевого населення до процесу радянізації краю на різних хронологічних етапах у трьох книгах другого тому праці «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали» під загальною редакцією М. Кугутяка [19, 20, 21]. Оскільки робота Червоного Хреста відбувалась у контексті процесу радянізації, зазначена праця дає можливість зрозуміти специфіку діяльності товариства на території Прикарпаття.

Джерельну базу дослідження становлять документи фонду р-366 «Станіславський обласний Комітет товариства Червоного Хреста УСРС» Державного архіву Івано-Франківської області. Цю документацію можна поділити на декілька груп: різного роду розпорядження (директиви, вказівки, методичні листи) [2, 12, 17], звіти (квартальні, піврічні та річні) про діяльність та фінансові операції Червоного Хреста по області за 1944–1947 рр. [3, 6, 11, 13, 15, 16], протоколи засідань Організаційного Бюро і президіуму Обкому [5, 8], доповіді [7], акти перевірок стану роботи [9], кошториси [10, 14], матеріали обласних конференцій Товариства Червоного Хреста [4].

Як і більшість органів влади, радянський Червоний Хрест, розпочав свою діяльність у Станіславській області майже одразу після вступу Червоної Армії на територію Прикарпаття в другій половині 1944 р. Проте про діяльність цієї організації в 1944 р. відносно мало відомостей. Документи Обласного Комітету Червоного Хреста за 1944 р. розміщені в Державному архіві Івано-Франківської області (ДАІФО) стосуються переважно питань адміністративно-господарських витрат [11], кадрів та зарплатні працівників. Зокрема, звіт щодо грошових операцій з бюджетом [10, арк. 1] Обкому за 1944 р. займає всього один аркуш. Серед практичних наслідків діяльності товариства в документах міститься інформація тільки про організацію курсів медсестр при Снятинській лікарні, які 14 грудня 1944 р. завершило 11 осіб [16, арк. 1]. На нашу думку, все це певною мірою є опосередкованим свідчення перебування даної організації в області на зародковому рівні.

Значно більше документальних відомостей нараховується вже з лютого 1945 р. Саме цим часом датуються перші контрольні завдання розіслані по районах області. У них наголошувалось на необхідності негайного розгортання масової санітарно-оборонної протиепідемічної роботи. Для цього Обком зобов'язав завідувачів райздоровоохоронвідділів створити Оргбюро Райкому Червоного Хреста в складі 5-7 осіб. Контрольні завдання передбачали створення первинних організацій, залучення нових членів товариства, збір членських внесків, створення санітарних постів, підготовку значкистів ГСО [12, арк. 1] (Готовий до санітарної оборони – система масової санітарної підготовки населення в СРСР, у яку входив комплекс знань і навичок для надання першої медичної допомоги. Масова санпідготовка населення мала два ступені: програму ГСО для дорослого населення і програму БГСО для школярів [1].) і БГСО (будь готовий до санітарної оборони), залучення донорів, організацію лекцій, підготовку медсестр запасу, підготовку кадрових дружин, інструкторів ГСО та БГСО та ін. [12, арк. 1]. У цілому це і були головні напрямки діяльності та критерії для оцінки вищим керівництвом ефективності роботи певної ланки Червоного Хреста.

Станом на 1945 р. результати діяльності товариства були досить скромними. Так, на кінець першого кварталу було створено 77 первинних організа-

цій, залучено 7114 осіб, зібрано 10579 руб. членських внесків, організовано 203 санітарних пости, оснащено 110 санпостів, підготовлено 331 значкист ГСО, а на кінець року – 256 первинних організацій, 11540 членів, 17800 руб. членських внесків, значкистів ГСО дорослого населення – 901 особа та значкистів ГСО школярів – 791, значкистів БГСО – 193 особи. Крім того, навіть наведені дані могли бути перебільшеними, оскільки під час подання звітності такі випадки траплялись. Зокрема, у пояснювальній записці до звіту Обкому за липень 1945 р. вказується, що насправді в Станіславській міській організації 2921 особа, а не 4000 членів.

Курси медсестр і сандружинниць не працювали ні в липні, ні наприкінці року. Так, наприклад, курси сандружинниць, які було заплановано організувати при Станіславському 14-му шкірзаводі та курси медсестр заплановані при міському Управлінні зв'язку, не проводились через недостатню кількість охочих навчатись [16, арк. 1, 6, 9].

Про рівень роботи обласної організації також свідчить те, що Станіславський Червоний Хрест в 1945 р. посів 23 місце з 24 областей УРСР у соціалістичному змаганні [17, арк. 8].

Шефська комісія при Обкомі Червоного Хреста в 1945 р. також не працювала. Проте на місцях шефська робота все ж проводилась. Так, у м. Коломия школярі зібрали посуд для госпіталю, у Перегінському районі зібрано 1000 руб. для дітей сиріт. У Галицькому районі зібрано 926 руб. на допомогу інвалідам війни і дітям-сиротам та взяте шефство над дитбудинком [16, арк. 10].

Про недоліки в шефській роботі свідчить те, що станом на липень 1946 р. також не всюди були створені шефські комітети, а там де вони створені, працювали безпланово або були бездіяльні [2, арк. 27]. На кінець 1946 р. по області нараховувалось 13 шефських комісій і 23 опікунські ради [3, арк. 21].

Упродовж 1946 р. по області було зібрано 23000 руб. шефських коштів [6, арк. 4], із яких 18000 руб. було витрачено на подарунки для дітей-сиріт. Кошти на шефську роботу отримувались різними способами. Зокрема, шляхом проведення платних вечорів і кіно-сеансів Галицькому райкому було відраховано 500 руб. у фонд шефської суми, за що шефська комісія придбала подарунки дітям-сиротам загиблих фронтовиків [3, арк. 21].

На неналежному рівні була на початку 1946 р. і санітарно-оборонна та оздоровча робота товариства в школах, про що свідчать матеріали обстеження та звіти рай- і міськкомітетів Червоного Хреста в Станіславській області [2, арк. 1].

Значні проблеми в організаційному плані були навіть на обласному рівні. Загалом, упродовж 1946 р. Оргбюро обласної організації Червоного Хреста насправді роботу не проводило. Голова Оргбюро протягом своєї діяльності два рази підбирала склад Оргбюро і затверджувала в КП(б)У, але жодного разу засідання не було проведене [3, арк. 12]. Сам факт необхідності реєстрації складу в КП(б)У як обласного, так і районних Оргбюро [12, арк. 1] був

однією з характерних рис функціонування Радянського Червоного Хреста, що демонструє підконтрольність цієї організації партії та іншим владним структурам.

Цікавими з цього боку є такі свідчення: «Недостатньою була допомога з боку Військового Відділу Обкому Партії в частині зміцнення роботи Оргбюро обласної організації товариства Червоного Хреста. Через це при спробі скликати Оргбюро і провести засідання, члени Оргбюро не з'явилися у вказаний термін і надавали ряд «поважних причин»» [3, арк. 12]. Ще однією особливістю роботи товариства було надання великого значення переобліку, який був «не технічною роботою, а важливим заходом щодо подальшого зміцнення і розширення організаційно-масової роботи» [2, арк. 38].

Працівники Радянського Червоного Хреста виконували також і функції, не-притаманні для цієї організації в інших країнах світу. Зокрема, перед головами райкомів у грудні 1946 р. було поставлено питання про підготовку до Виборів до Верховної Ради УРСР [3, арк. 12]. На практиці це виливалось у пропозиції на курсах медсестр, навчальних і кадрових сандружин організувати вивчення Конституції УРСР та Положення про вибори до Верховної Ради УРСР [2, арк. 59].

На засіданнях Оргбюро районних і міських комітетів у 1946 р. були також висунуті кращі агітатори товариства з проведення роз'яснення Положення про вибори до Верховної Ради УРСР. [3, арк. 20]. За період підготовчої роботи до виборів 1947 р. організаціями Червоного Хреста було висунуто в члени дільничних виборчих комісій 112 осіб і 473 особи активістів [7, арк. 1].

Окрім того, працівників Червоного Хреста в 1946–1947 рр. відправляли на хлібозаготівлі. Так, наприклад, в 1947 р., як і в 1946 р., на хлібозаготівлі були мобілізовані три з семи членів Оргбюро. У зв'язку з цим, засідань оргбюро не було [9].

Проте певну роботу товариство все ж таки проводило. Зокрема, на кінець 1946 р. зібрано 49539 руб. членських внесків, було створено 688 первинних організацій, залучено 28613 членів товариства, значкистів ГСО – 1438, значкистів БГСО – 5522. Водночас за четвертий квартал 1946 р. з товариства вибуло 3115 осіб – усі з сільської місцевості [3, арк. 16-17, 24]. Але і ці дані сумнівні, оскільки у звіті Станіславського Обкому за 1946 р. є свідчення про те, що незважаючи на проведену роботу активістів товариства Червоного Хреста, усе-таки в окремих селах при створенні первинних організацій і залученні до товариства місцевого населення, не проводились зібрання, і оформлення документації відбувалось не на «широкодемократичних методах». У Богородчанському, Косівському і Солотвинському райкомах у зв'язку зі «специфічними умовами» цих районів було створено декілька первинних організацій по селах, де не проводились зібрання первинних організацій і не були оформлені протоколи. Крім того, у 1946 р. було 11 райкомів, де навіть згідно з радянською документацією взагалі не проводилась робота [16, арк. 16, 13].

Перед Радянським товариством Червоного Хреста в Станіславській області також поставала проблема кадрового забезпечення, навіть на рівні керівного складу. Тільки в Заболотівському, Долинському, Надвірнянському і Тлумацькому райкомах протягом 9 місяців було по три випадки звільнення з посади голови райкому Червоного Хреста [3, арк. 17]. За увесь 1947 р. змінилось 19 голів рай- і міськкомів, з яких 15 випадків звільнення припадає на перше півріччя. За бездіяльність, невиконання планів, були звільнені два голови Городенківського, Калуського, Косівського, Рогатинського, Долинського райкомів і голова Станіславського міськкому. Голови Тлумацького і Городенківського райкомів – «втекли з роботи», а голова Коломийського міськкому засуджена за розтрату державних коштів на 4 роки [6, арк. 22]. Крім того, серед голів рай- і міськкомів у 1946 р. не було осіб зі стажем роботи на посаді більше 3 років [3, арк. 36], а в 1947 р. тільки один голова мав такий досвід роботи.

Розглядаючи діяльність Радянського Червоного Хреста в 1947 р., слід відзначити той факт, що на відміну від 1945 і 1946 рр., за всіма показниками, за офіційними даними виконувались і перевиконувались плани. В 1947 р. значно зросли кількісні показники в різних напрямках роботи товариства. Так, зокрема, на кінець 1947 р. по області було 1120 первинних організацій; 54130 членів товариства, 596 – санпостів, 14919 – значкистів ГСО, 2000 – значкистів БГСО, 8 – кадрових сандружин, з яких 6 підготовлено власне за 1947 р.

Зросли також масштаби шефської роботи. Зокрема, у 1947 р. на шефську допомогу зібрано 75000 руб., у більшості районних комітетів Червоного Хреста створені шефські комісії, за ініціативою шефської комісії Станіславського міськкому Червоного Хреста оздоровлено 68 дітей, в м. Станіславі був організований табір для дітей, у якому харчувалось 64 дитини [6, арк. 32, 11, 1, 24, 38].

Крім того, товариство проводило активну протиепідемічну роботу. Зокрема, було проведено санобробку 6461 особи, 72119 особам зроблено щеплення, організовано 35 бань, виявлено 282 особи хворих висипним тифом, 140 осіб – черевним тифом, з шлунково-кишковими захворюваннями 274 особи. Таким чином, активом Червоного Хреста і медичними працівниками було охоплено оглядом по області 274661 особу [7, арк. 23-24].

У 1947 р. також продовжено започатковану ще в 1946 р. протиракову роботу, коли було створено обласну протиракову комісію [3, арк. 22]. У 1947 р. було затверджено протиракову комісію Обкому Червоного Хреста в складі 7 осіб [5, арк. 3]. Також підготовлено 16 груп протиракового санактиву в кількості 320 осіб. За увесь 1947 р. організовано 25 протиракових комісій, у тому числі 1 обласна, 2 міських і 22 районних. Крім того, у 1947 р. структури Товариства працювали вже в усіх районах. У цілому 1947 р. в офіційній документації відзначається як переломний у порівнянні з 1944–1946 рр. у роботі Радянського Червоного Хреста у Станіславській області [6, арк. 30,

48, 17, 11, 36].

З іншого боку, у Резолюції Першої обласної конференції Товариства Червоного Хреста Станіславської області від 26 жовтня 1947 р. зазначається, що обласний Комітет Червоного Хреста захопився кількісними показниками і цифрами, цілком відсторонився від якості роботи і взаємного зв'язку з органами охорони здоров'я, що різко відбилось на ліквідації паразитарних тифів, покращенні якості і культури медобслуговування населення [4, арк. 16].

Розглядаючи функціонування сандружин, слід враховувати той факт, що вони не були повністю оснащені табельним майном, а сандружини в місті Коломия зовсім не оснащені, хоча, згідно з радянською документацією, була можливість повністю оснастити всі сандружини санітарним і хімічним майном. Тренувальні заняття з сандружинами проводилися нерегулярно, а в місті Коломия зовсім не проводяться [9]. В архівних документах є і такі свідчення: «Незважаючи на те, що на складі Обкому Червоного Хреста було деяке оснащення, нам з труднощами вдалось змусити деякі дружини закупувати це майно» [6, арк. 41].

Окремо варто згадати про процес підготовки сандружинниць. Навчання проходило за 156-годинною програмою для виробничих дружин і 77-годинною для шкільних дружин та завершувалось іспитами з двох дисциплін: перша медична допомога і заразні захворювання та боротьба з ними [8, арк. 1,2,5,7,10]. Сандружинниці також проходили 36 годин практичних занять у лікувальних закладах. Проте вони проходили їх нечасто і недобросовісно, через те що лікарі рідко надавали допомогу, а фельдшери не могли надати пояснення на належному рівні. Ці навчальні групи були оснащені тільки такими предметами: підручниками для сандружинниць – 1 на 4-5 осіб; медхалатами – 1 на 2 особи; і хустками.

Були недоліки і в інших напрямках роботи. У звіті Станіславського комітету Товариства Червоного Хреста за 1947 р. відзначалось, що голови райкомів своєчасно не створювали шефські ревізійні комісії, була погано налагоджена робота по збору коштів. Недостатньо підготували значкистів ГСО і БГСО, погано був налагоджений облік і звітність документації, а також фінансової діяльності. У багатьох райкомах «ще до цих пір голови не знають своїх обов'язків» [6, арк. 24, 42, 28, 6, 10].

Трапляються також дані і про фінансові зловживання працівників Станіславського обласного Червоного Хреста. Зокрема, у Станіславському міськкомі і Долинському райкомі ревізії виявили, що не велось обліку матеріальних цінностей, за майно збирались кошти, більші за встановлені ціни, і шефські кошти витрачались не за призначенням [15, арк. 5].

Ще однією характерною особливістю фінансової діяльності організації, яка негативно впливала на її гуманітарну роботу, був той факт, що значна частина коштів витрачалась не на надання різного роду допомоги, а на зарплатню та

інші господарські витрати. Так, до прикладу, станом на 1 січня 1947 р. по області на утримання санітарно-епідемічних загонів було витрачено 424811 руб., з яких на зарплатню адміністративному персоналу 122562; нарахування на зарплатню 8923; канцелярські і господарські витрати 23585; витрати на відрядження 200282; купівля медикаментів і засобів для перев'язки – 33599 [13, арк. 5]. А з кошторису витрат санітарного загону №28 у 206500 руб. у 1947 р. канцелярські і господарські витрати становили 15000 руб., витрати на відрядження 88000 руб., харчування хворих 10000 руб., медикаменти і дезінфекційні засоби 10000 руб., купівля і ремонт інвентаря 6000 руб. [14, арк.10].

Крім того, у фінансовій документації серед цілої низки витрат на купівлю предметів одягу, взуття, навчальної літератури можна знайти і пункт про закупівлю біографій Сталіна. При цьому Червоний Хрест отримував підтримку з державного бюджету. Так, за 1947 р. із союзного бюджету Станіславська обласна організація отримала 638251 руб. [15, арк. 24, 33].

Окрім загально радянських умов роботи товариства, була також і місцева специфіка. Це пов'язане зі спротивом населення радянізації та діяльністю ОУН і УПА. Проте в документах прямих свідчень впливу цього фактору немає, але згадується про «специфічні умови» в декількох районах (таких як Богородчанський, Солотвинський і Косівський). Також зазначається, що «в проведенні агітаційно-масових заходів обласним комітетом практикувались на досягнутих методах в умовах західних областей ...» [3, арк. 16, 20].

Отже, діяльність радянського Червоного Хреста на території Станіславської області впродовж перших повосенних років поєднувала в собі доволі суперечливі та неоднозначні тенденції. З одного боку, товариство, маючи досить значні людські і матеріальні ресурси проводило цілий ряд заходів по гуманітарній, медичній та санітарно-епідемічній роботі серед населення. З іншого, ця організація в цілому залишалась типовою радянською структурою, яка була цілком підконтрольною радянським органам влади і використовувалась ними як одне із знарядь, що мало сприяти процесу радянізації Прикарпаття.

Література

1. Большая Медицинская Энциклопедия (БМЭ)/ под редакцией Петровского Б.В., 3-е издание, онлайн версия [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://бмэ.орг/index.php/%D0%93%D0%9E%D0%A2%D0%9E%D0%92_%D0%9A_%D0%A1%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%9E%D0%99_%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%95. Доступ – 9.05.2018 р.
2. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 14. – 64 арк.
3. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 17. – 39 арк.
4. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 22. – 28 арк.
5. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 23. – 13 арк.

6. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 29. – 48 арк.
7. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 30. – 27 арк.
8. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 32. – 11 арк.
9. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 33. – 5 арк.
10. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 35. – 4 арк.
11. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 36. – 1 арк.
12. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 4. – 25 арк.
13. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 45. – 7 арк.
14. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 50. – 12 арк.
15. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 51. – 35 арк.
16. ДАІФО. – Ф. р-366. – Оп. 1. – Сп. 7. – 1 арк.
17. ДАЛО. – Ф п-5001. – Оп. 6. – Сп. 297. – 9 арк.
18. *Срібна, М.* Український Червоний Хрест в роки Другої Світової ї війни (1939-1945) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / М. А. Срібна ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014.
19. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том. 2. – Книга 1 (1939 – 1945). – Івано-Франківськ : КПФ «ЛІК», 2009.
20. *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті.* Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том. 2. – Книга 2 (1945 – 1946). – Івано-Франківськ : КПФ «ЛІК», 2010.
21. *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті.* Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том 2. – Книга 3 (1947 – 1957 рр.). – Івано-Франківськ : КПФ «ЛІК», 2011.
22. *Шуст, Т.* Особливості відбудови радянської системи охорони здоров'я Станіславської (Івано-Франківської) області 1944-1945 рр. / Т. Шуст // Український історичний збірник. – 2015. – Випуск 18. – С. 252-260. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/103306/22-Shust.pdf?sequence=1>. Доступ – 13.11.2018 р.
23. *Шуст, Т.* Створення матеріально-технічної бази та фінансове забезпечення медицини Івано-Франківщини (Станіславщини) у 1945-1955 рр. / Т. Шуст // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2017. – Вип. 47. – С. 186-190. [Електронний ресурс]. Режим доступу :http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/47/38.pdf. Доступ – 13.11.2018 р.